

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Тимківа Івана Володимировича «Динаміка населення Тернопільської області у 1950- 1960-ті рр. в контексті розвитку промислової сфери та сільського господарства», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 58.053.04 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України

Зміни у складі населення, його етнічна та соціальна структура завжди були вагомими чинниками у формуванні народу. У цьому контексті друга половина ХХ століття для українського народу, в тому числі і для населення Тернопільської області, була надзвичайно насиченою. Процеси, які відбулись у період з 1950 по 1970 рр., наклали вагомий відбиток на економічну, етнічну та соціальну структуру регіону. У науково-теоретичному плані вивчення динаміки населення окремо взятого регіону актуально тим, що дає можливість на основі локального дослідження прослідкувати закономірності і особливості демографічного, соціального та економічного розвитку. З точки зору вивчення історичного досвіду окремо взятої території, можна сформувати ефективну модель організації соціально-економічної політики, яка б забезпечила сталий демографічний розвиток та дозволила зберегти уже сформовані місця проживання населення, а також сприяти формуванню нових, які у першу чергу були б обумовлені економічною доцільністю.

Вивчення етнічних взаємин на фоні Тернопільської області окремо взятого історичного періоду створює базу для успішного й ефективного розв'язання етнічних проблем, що мають місце в сьогоденні.

Саме у такому контексті обґрунтовує актуальність досліджуваної проблематики І. Тимків, що продемонстровано у вступній частині дисертації. Актуальність дослідження підкреслена своїм зв'язком з науково-дослідною тематикою кафедри історії України Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у межах комплексної програми “Актуальні проблеми історії та економіки України XIX-XXI ст.” (номер державної реєстрації 0111U001325). У вступі також сформульовано об’єкт, предмет, мету і завдання дослідження, визначено його територіальні та хронологічні межі, охарактеризовано новизну отриманих результатів.

Структура дисертаційного дослідження виглядає достатньо логічною. Наявні у дисертації чотири розділи визначаються як метою наукового дослідження, що полягає у комплексному вивченні динаміки соціальної та етнічної структури населення Тернопільської області у 50-х-60-х рр. XX ст. в контексті розвитку промисловості та сільського господарства краю, так і дослідницькими завданнями. Такий підхід автора дає змогу достатньо повно зрозуміти логіку доведень та обґрунтованість новизни і висновків, у яких чітко узагальнено результати дослідження та стисло сформульовано головні положення. Зазначимо, що у запропонованій роботі автор практично не повторює вже відомі історичній науці факти, а знаходить принципово новий матеріал, що ґрунтується на широкому спектрі архівних матеріалів.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячений аналізу історіографії, джерельної бази та теоретико-методологічних засад дослідження. Варто відміти й використання тематичного принципу класифікації використаних праць, що було обумовлено використанням наукових розробок низки дисциплін: історії, географії, соціології, демографії та урбаністики.

Дослідник досить об’єктивно підійшов до аналізу праць дослідників, зокрема до першої групи робіт, що охоплюють проблеми соціально-економічного розвитку області, відніс наукові доробки Я. Кошарного, Г. Ковальчака, М. Івасюти, В. Тесленко (с. 19-20). Процес становлення промисловості та сільського господарства Тернопільської області відображено у роботах П. Коріненка, Б. Буяка, А. Киданюка, О. Малярчука, О. Заставецької (с. 21). Важливі матеріали для дослідження містяться у працях, що відображають історію окремих міст та районів Тернопільської області О. Петровського, О. Гаврилюка, В. Окаринського та І. Крочака,

Г. Чернихівського (с. 23). До другої групи історіографічних праць автор відніс ті, що відображають особливості демографічного розвитку. Зокрема, доробки І. Кураса та С. Пирожкова, В. Болдирєва, Г. Бахметової, В. Наулко, Скляра, В. Гулая, С. Тимченко, Л. Полякової, В. Кубійовича, І. Теслюка, Макарчука та О. Калакури (с. 22-27).

Ще одну групу наукових праць складають дослідження, присвячені механічному рухові населення. Серед них, потрібно виділити роботи Ж. Зайончковської, Б. Хорева та В. Лиходеда, М. Алфьорова, Г. Боднар, В. Товкуна, В. Макарчука, Н. Малешко, Е. Сеїтової, К. Жбанової, П. Поляна та М. Куницького (с. 28-32).

Джерельна база дослідження є доволі широкою. Демонстраційним є той факт, що її значну частину склали документи і матеріали, які уперше вводяться у науковий обіг. Дослідник опрацював фонди Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Держархіву Тернопільської області, Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, відділу україніки й періодики Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Назагал було опрацьовано 11 фондів та 242 архівні справи.

У третьому підрозділі першого розділу І. Тимків визначив теоретичні, методологічні та концептуальні основи дослідження динаміки населення на тлі соціально-економічних перетворень в регіоні. Дослідник звернувся до таких загальнонаукових принципів, як історизму, комплексності джерел, наукового плюралізму, проблемно-хронологічного та принципу системності, об'єктивності, а також соціального підходу. У підрозділі автором було адаптовано понятійно-категоріальний апарат, який визначає теоретичні і практичні засади дослідження (с. 42).

Другий розділ дослідження присвячено характеристиці процесу становлення господарського комплексу регіону та впливу економічних процесів на зміну соціально-етнічної структури населення. Автор проаналізував нормативно-правові акти, які лягли в основу післявоєнної відбудови регіону, та описав

наявні виробничі потужності на початку 1950 р. (с. 90). Саме ці факти стали відправною точкою у дослідженні та дозволили повноцінно відобразити динаміку змін на Тернопільщині. Іван Тимків констатує, що промисловість Тернопільської області на початку 50-х рр. ХХ ст. була практично відбудована та розпочала нарощування потужностей, а ситуація, що склалася у сільському господарстві, мала суттєві відмінності і вимагала значних матеріальних та людських ресурсів. Населення області з великим небажанням записувалося у колгоспи, оскільки першочергово це означало втрату своєї економічної самостійності (с. 93).

Ще однією особливістю регіону були значні кадрові проблеми. На початку 1950-х рр. близько 90% керівників різних рангів у західноукраїнських областях були приїжджими та погано орієнтувалися у регіональній специфіці (с. 94). Однак швидкого вирішення проблеми кадрового забезпечення так і не відбулося.

Автор позитивно оцінює економічні перетворення у краю, оскільки промислові підприємства області стали рушієм розвитку освіти, тому що були безпосередньо зацікавлені у висококваліфікованих працівниках (с. 103). На базі цих же підприємств функціонували медичні установи, спортивні комплекти, бібліотеки та клуби (с. 104).

Аналізуючи зміни етнічної структури населення Тернопільської області автор доводить, що у досліджуваній період вони були одними з найпомітніших за усю історію краю. Зокрема, значно зменшилася кількість польського та єврейського етносів. До раніше проживаючих тут народів додавалися нові, які потрапляли сюди в результаті політики радянського керівництва (с. 117).

Третій розділ дисертаційної праці відображає зміни чисельності населення в умовах соціально-економічних перетворень. І. Тимків констатує той факт, що рівень економічного розвитку Тернопільської області станом на 1950 р. був низьким та суттєво поступався сусіднім регіонами, в області функціонувало лише декілька галузей промислового виробництва: вугільна, лісова та паперова, легка промисловість, м'ясна та молочна, харчова, місцева

паливна, а єдиною сферою господарства, у якій вже завершилися структурні перетворення та розпочався процес поступового зростання, було сільське господарство (с. 138). Лише значні матеріальні капіталовкладення та залучення значної маси людських ресурсів дозволило у 1958 р. перевищити рівень розвитку економіки, у порівнянні з 1950 р., у 2,9 рази (с. 142). Автором вдало відзначено факт впливу економіки на чисельність населення, зокрема завдяки урбанізації на Тернопільщині уперше за свою історію чисельність сільського населення розпочала своє скорочення (с. 144), а зростання чисельності міст відбувалося на 20-25 % з 1959 по 1970 рр. (с.145).

У четвертому розділі автором здійснено аналіз особливостей міграційного процесу, ролі репатріації у зміні чисельності населення та специфіки проведення оргнаборів і переселень робітників і селян. Дослідник, аналізуючи процес переселення, констатував небажання жителів області покидати свої домівки, зокрема відсоток повернення серед переселенців із Тернопільщини склав 14,1% (с. 193). У ході дослідження відображено і особисті долі репатріантів, зокрема їхні відчайдушні спроби протистояти радянській ідеологічній машині у ході повернення на батьківщину (с. 208).

Загалом у дисертаційній роботі присутні самостійні та актуальні для сучасного українського суспільства наукові положення і результати, які презентовані у вигляді рекомендацій та висновків. Дисертація є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій чітко прослідковується відповідність об'єкта та предмета дослідження меті, а поставлені наукові завдання обґрунтовані у висновках дисертації.

Матеріали, узагальнення та результати дослідження можуть бути використані у подальших комплексних наукових розробках з історії, економіки та демографії, а також у формуванні стратегій соціально- економічного розвитку регіонів. Вони актуальні під час вивчення історії, політології, демографії, соціології, соціальної географії.

Цікавою як кількісно, так і якісно є палітра публікацій Тимківа І.В. Зміст автореферату повністю ідентичний основним положенням дисертації.

Автореферат повною мірою розкриває зміст проведеного дослідження.

Позитивно оцінюючи дисертацію Тимківа І. В., вважаємо за необхідне висловити зауваження дискусійного характеру:

1. Автору дослідження слід було б відобразити в тексті роботи конкретні пропозиції щодо проведення сучасних соціально-економічних реформ для Тернопільщини.

2. Доречно більш детально проаналізувати особливості демографічних змін у Тернопільській області та провести порівняльний аналіз з рештою західноукраїнських регіонів.

3. Висвітлюючи вплив соціально-економічних перетворень на динаміку населення варто, було чіткіше акцентувати увагу на загальні тенденції, які були характерними для УРСР, а не приділяти надмірну увагу кількісним показникам окремого регіону.

4. Було б доречно більше уваги приділяти термінологічному апарату. Автор неодноразово використовував поняття міграція, еміграція, репатріація, переселення, урбанізація, проте не завжди вони відповідали досліджуваному явищу.

5. В окремих місцях тексту дисертації ґрунтовний аналіз сюжетів теми дещо переобтяжений статистичними даними і конкретно-історичними матеріалом. В деяких підрозділах надмірно деталізуються другорядні сюжети.

Однак висловлені зауваження не знижують наукової й практичної цінності дисертаційної роботи. Зазначене вище дає підставу стверджувати, що дисертація Тимківа Івана Володимировича «Динаміка населення Тернопільської області у 1950-1960 рр. в контексті розвитку промислової сфери та сільського господарства» є самостійним, завершеним дослідженням, відповідає вимогам, стосовно кандидатських дисертацій, викладених у "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. №567 і зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656 "Про

затвердження Порядку присудження наукових ступенів", а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України.

**Офіційний опонент,
професор кафедри історії та культури України
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
доктор історичних наук, професор**

I. М. Романюк

Свідчую
Зачальник відділу кадрів
" 28 " 19 20 18

